

On the basis of learning of domestic pedagogical legacy, that is the ideas of the most known members of domestic intelligentsia was found next reflection:

- *necessity of the use of folk traditions, study of folklore, history of Ukrainian people, literature;*
- *stimulation of children and young people to self-education, acquisition of knowledge of both children and their parents;*
- *scientific and methodological providing of national character of education (teaching in native language, use of Ukrainian textbooks, preparation of a teacher, who is able to teach and educate the children and youth according to interests of Ukrainian people).*

In the looks of Ukrainian publicmen and teachers in generalized way is also reflected persuasion about the role of national education as the most important means of progressive public transformations and creation of Ukrainian state system.

Key words: *national character of education and upbringing, Ukrainian national idea, national culture, folk traditions.*

УДК 37(091)(477)-051Т.Лубенець

Є. Б. Антипін

Київський університет імені Бориса Грінченка

ІДЕЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ ТИМОФІЯ ЛУБЕНЦЯ

У статті висвітлено результати історико-педагогічного пошуку сутності ідей дитиноцентризму в теоретико-практичній спадщині Тимофія Лубенця, що є суголосними особистісно-орієнтованій концепції освіти дітей. З'ясовано й узагальнено ключові ідеї дитиноцентризму, а саме: дитина – найвища цінність, підготовка дитини до життя, освіта людини в широкому сенсі, навчання і виховання у праці. Вивчення теоретичних праць і практики педагогічної діяльності Тимофія Лубенця уможливило зробити висновок про сучасність ідей дитиноцентризму, оскільки дошкільна і початкова освіта в Україні потребує переосмислення й розбудови навчання і виховання, зорієнтованих на дитину, її інтереси, потреби.

Ключові слова: *дитиноцентризм, освіта, діти дошкільного і молодшого шкільного віку, дошкільний навчальний заклад, початкова школа, трудове виховання, підготовка дитини до праці в суспільстві.*

Постановка проблеми. Модернізація дошкільної та початкової освіти актуалізує проблему вивчення дитиноцентризму як педагогічного явища. Розглядаючи це поняття в загальних рисах ми можемо стверджувати, що дитиноцентризм – це визнання дитини як найвищої цінності.

Система освіти в Україні ґрунтується на особистісно-орієнтованій парадигмі, що відрізняє її від суто радянської (нормативно-знанцевої) [5]. Тому актуалізується проблема вивчення теоретичної спадщини українських педагогів, що суголосна дитиноцентричній концепції навчання й виховання учнів. До спільноти українських педагогів відносимо Тимофія Лубенця. Він на зламі XIX – XX століть розвинув українську педагогічну думку передовими, на той час, ідеями дитиноцентризму. Вивчення цих ідей може слугувати теоретичним підґрунтям модернізації дошкільної і початкової освіти в сучасному освітньому просторі України.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема дитиноцентризму в сучасній освіті є предметом пошуків українських науковців. Заслуговує на увагу висловлювання Василя Кременя, що дитиноцентризм в освіті – це наближення навчання і виховання кожної дитини до її сутності, конкретних здібностей, майбутньої життєвої траєкторії [1].

З огляду на це маємо зазначити, що така позиція є не новою в освіті. Багато видатних педагогів минулого спиралися у своїх поглядах саме на ідею розвитку природного потенціалу дитини. Я. А. Коменський, Ф. Фребель, М. Монтерсори, К. Ушинський наголошували на важливості пізнання дитини для правильної організації впливу на неї. До цієї плеяди педагогів належить і визначний діяч освіти Тимофій Григорович Лубенець. Сучасні українські науковці досліджують різні аспекти означеної проблеми, а саме: підготовка майбутніх фахівців з дошкільної освіти на засадах особистісно зорієнтованого підходу (Г. Іванюк [6], А. Січкара [12]); реалізація ідей дитиноцентризму у практиці дошкільного виховання ХХ століття (О. Венгловська [2]); внесок Тимофія Лубенця в розвиток освіти України (В. Волошина [3], Т. Куліш [8]). Однак унесок Тимофія Лубенця в розвиток концептуальних ідей дитиноцентризму не отримав належної уваги в дослідженнях науковців.

Мета статті – висвітлення результатів історико-педагогічного аналізу щодо внеску в педагогічну теорію та практику навчання й виховання дітей (кінець ХІХ – початок ХХ століття) ідей дитиноцентризму Тимофієм Лубенцем.

Методи дослідження – теоретичний аналіз, історико-компаративістський, узагальнення, синтез.

Виклад основного матеріалу. За роки життя він працював на багатьох посадах, що були пов'язані з педагогічною діяльністю. Працював учителем однокласного училища (с. Рачки), учителем підготовчого класу Київської першої гімназії, інспектором училищ при управлінні Київського навчального округу, директором народних училищ Київської губернії, викладачем педагогіки і методик на Київських вищих жіночих курсах, керівником дослідної трудової школи в Пущі-Водиці [7].

Життєвий і творчий шлях Тимофія Григоровича Лубенця пов'язаний з освітою дітей і дорослих. Значний спадок педагог залишив щодо освіти дітей і підготовки їх до життя та праці. Ключовою ідеєю педагогічної практики Тимофія Григоровича була ідея підготовки дитини до життя. Провідним принципом організації шкільного навчання був принцип індивідуалізації, а результатом при цьому мала стати особистість, спроможна жити у спільноті. Реалізація цих позицій виражалася в повазі до потреб, інтересів дитини, родини та гармонізації їх у суспільному житті. Педагог визнавав залежність розвитку держави від освіти народу і вказував на важливість освіти для народу. Можна припустити, що під всезагальним навчанням він мав на увазі залучення до освіти всіх дітей. Особливість його поглядів полягає в тому, що освіта народу мала б мати практикоорієнтоване спрямування. Саме ідея

застосованості знань і навичок вирізняє погляди Т. Лубенця. Він указував, що без розвитку свідомості та спеціальних знань, які можуть, а, скоріше, мають бути різними в різних місцевостях, грамотність є «мертвим капіталом». Він наполягав на тому, що людина потребує освіти в її широкому значенні, саме тому загальноосвітня школа має здійснювати всебічний розвиток особистості. Педагог розвивав думку про особливість освіти як для містян, так і для тих дітей, які проживають у селах. Відстоюючи ідею народної школи Тимофій Григорович вважав, що тільки за умов доступу дітей до освіти народна школа стане справжнім світочем істинної просвіти [13].

На думку Тимофія Лубенця, центром освіти є дитина. Підтвердженням цьому слугує створення «Дитячих осередків» [10]. У цій інституції поєдналося кілька важливих ідей. Ми виділяємо серед них такі. Перша ідея про те, що дитина, не зважаючи на соціальну належність, має отримувати якісну освіту. При чому Тимофій Григорович майже не розділяв потреб бездомних та так званих «безсімейних» дітей. Друга ідея полягала в тому, що в освітньому процесі треба наближати групи дітей до сімейного типу (без великих груп), оскільки в малих спільнотах дитина може навчатися краще. Ця думка є слушною і сьогодні, що засвідчує інтерес до неї як педагогів теоретиків, так і практиків. Третя ідея – забезпечення наступності між дошкільною ланкою освіти та шкільною на етапі побудови нової народної школи, заснованої на потребах дитини. Такі осередки функціонували як сучасні групи продовженого дня, з можливістю їх вільного відвідування дітьми. Зміст роботи дітей був присвячений позакласній діяльності, що допомагала розвивати особистість дитини, її творчий потенціал [4]. Виокремлені нами ідеї не існують окремо, вони базуються на дитиноцентристських поглядах Тимофія Григоровича. У своїй праці «Дитячі осередки» («Детские очами») Т. Лубенець розкрив проблеми тогочасного суспільства, а зокрема дітей. Він писав про те, що тогочасна школа не має достатньо тепла, яке потрібне для дітей, які приходять на навчання, вона відірвана від життя та не задовольняє потреб душі дитини [10].

Зв'язок навчання з життям суспільства Тимофій Григорович розглядав у тісному зв'язку з трудовою діяльністю. Праця розглядалася ним як ключовий елемент формування свідомості дитини. Вивчення праць педагога дає змогу побачити суттєву особливість поглядів педагога в тому, що Тимофій Лубенець розкривав працю через різні аспекти діяльності учня. Наприклад, читання педагог характеризував як вихідний елемент, тобто центр, який формує всі види робіт початкового навчання. Друковані твори Тимофія Григорович вважав не лише носіями фактичних знань, а й джерелом морального виховання. У школі обов'язково мають використовуватися твори, що вказують на суспільну значущість праці, а також розкривають деякі механізми здійснення трудових завдань. Ця позиція педагога підтверджується у створеній ним книзі для початкового

навчання читання «Зернятко» [9]. В арифметиці педагог пропонував задачі, що безпосередньо пов'язані з виконанням майбутніх трудових завдань. У його підручнику під назвою «Общепольный задачник» ми можемо знайти завдання, наприклад: «скільки треба взяти тисяч і сотень квадратних саженив, щоб склалася десятина?», «на земній кулі налічується 1.391.000.000 людей, скільки тисяч жителів» тощо. Кожна задача, яку пропонує педагог, містить окрім власне математичної дії ще й додаткову інформацію, яка не тільки розширює світогляд дитини, а й може бути використана нею в повсякденному житті [11].

Таким чином, Тимофій Григорович Лубенець акцентував увагу на тому, що навчання – це підготовка дітей до праці в суспільстві і, водночас, воно слугує інструментом формування того самого суспільства.

З огляду на заявлену проблематику значний інтерес становлять думки, що їх висловив Тимофій Лубенець у серії статей «Педагогічні бесіди», зокрема його судження про те, що поведінка й життя дитини має бути предметом досліджень, спостережень. Педагог має враховувати природну тягу дитини до життя. Він застерігав педагогів і батьків від дій, спрямованих на стримування активності дитини, гальмування її життєдіяльності. Оскільки, як вважав Тимофій Лубенець, це приводить до суперечностей, що можуть негативно позначитися на емоційній сфері дитини. Для дитини нормою є те, що вона шукає радість і щастя, а батьки і педагоги мають забезпечити умови для того, щоб дитина відчувала себе щасливою і раділа життю. Функції педагога, вважав Тимофій Григорович, полягають у тому, щоб організувати наповнену сенсами радості діяльність дитини. Школа постійно має розвиватися, впроваджувати новітні досягнення наук і запити життя. Для цього вчитель має бути творцем духу школи, створювати атмосферу радості та бажання розвитку. Без цього навчання стає неактуальним, нудним та нівелює в дітях розум і почуття [13].

Значну увагу приділяв Тимофій Лубенець особистості вчителя. Професійні вимоги до педагога – це, насамперед, знання дитини, її природи, емоційної та морально-духовної сфер. Адже діти – це майбутнє. А вчитель – це помічник, що має відкрити двері для кожного маленького майбутнього. Особистісним сенсом забарвлені слова Тимофія Лубенця: «Я знову став учителем у початковій школі. Повернувся до первісного стану і щасливий, і задоволений, що всю свою молодість я віддав беззастережно справі народної освіти, шкільному вчителю» [13]. Висвітлені в статті ідеї не становлять весь спектр поглядів Тимофія Лубенця, однак вважаємо вагомими саме ті, що відображають визнання дитини найвищою цінністю, визнання пріоритетності її потреб та інтересів. Лише педагогічно доцільна діяльність учителя початкової школи, вихователя дошкільного навчального закладу, зорієнтована на дитину, має бути признаною в сучасній педагогічній теорії та практиці.

Висновки. Історико-педагогічне дослідження внеску Тимофія Лубенця в розвиток ідей дитиноцентризму дає змогу зробити висновок про те, що ця постать є справжнім явищем в українській педагогічній думці. Ідеї дитиноцентризму, що їх оприлюднював Тимофій Лубенець у «Педагогічних бесідах» та інших працях, а також у практиці діяльності навчальних закладів, є актуальними для нашого часу. Розбудова дошкільної і початкової освіти на засадах особистісно-орієнтованої парадигми актуалізує вивчення кращих здобутків педагогів минулого, виявлення їх значущості для сучасного етапу розвитку освіти. У цьому контексті залишаються невивченими окремі аспекти, що дотичні до ідей дитиноцентризму, а саме: підготовка майбутнього педагога до реалізації принципу дитиноцентризму в освітньому процесі як у дошкільних, так і в загальноосвітніх навчальних закладах; змістово-методичне забезпечення навчання і виховання дітей на засадах дитиноцентризму. Означені проблеми можуть бути перспективними дослідженнями в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кремень В. Про «Дитиноцентризм» або Чому школа в Україні потребує структурних змін [Електронний ресурс] / Василь Кремень // День. – 2009. – № 210. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/pro-ditinocentrizm>.
2. Венгловська О. Основні тенденції розвитку дошкільної освіти Київщини (1958–1984 р.р. ХХ століття) / Олена Венгловська // Історико-педагогічний альманах. – 2011. – (1).
3. Волошина В. Народний педагог Т. Г. Лубенець / Валентина Волошина // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 52–54.
4. Антипін Є. Ідеї наступності в педагогічній спадщині Наталі та Тимофія Лубенців / Євген Антипін / Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. - Умань : ПП Жовтий О.О. – 2012. – Випуск 6. – Ч. 1. – С. 309–313.
5. Іванюк Г. І. Диференційований підхід до періодизації соціально-педагогічних засад розвитку сільської школи в Україні / Ганна Іванюк / Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – 10. – С. 166–176.
6. Іванюк Г. І. Особистісно-орієнтована модель підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти / Ганна Іванюк / Гуманітарний вісник : науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький. – 2008. – С. 85–88.
7. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні: кінець ХІХ ст. – 1941 р. : навч. посібник / Ірина Улюкаєва ; Бердянський держ. педагогічний ун-т. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – 76 с. – Бібліогр.: в кінці розд. – ISBN 966-653-129-1.
8. Куліш Т. І. Проблеми вчителя у спадщині К. Ушинського і Т. Лубенця (порівняльний аналіз) / Тетяна Куліш // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту. Сер.: пед. науки. – Чернігів, 2008. – Вип. 56. – С. 79–84.
9. Лубенець Т. Г. Зернышко. Первая после азбуки книга. / Тимофей Лубенець. – Изд. 6-е, испр. – С.-Пб, 1897.
10. Лубенець Т. Г. Детские очаги / Тимофей Лубенець. – К. : Б.И., 1911. – 13 с.

11. Лубенец Т. Г. *Общепольный задачник : пособ. при повторении целых чисел, заключающее в себя задачи из различных отраслей знания / Лубенец Т. Г. – Чернигов : Изд. П. Н. Солонины, Земская типография, 1876. – 46 с.*

12. Січкач А. Д. *Підготовка студентів к особисто орієнтованому вихованню в ході педагогічної практики на базі школи-детсада Монтессори / Алла Січкач // Освітологічний дискурс. – 2010. – № 2. – ISSN Online: 2312-5829.*

13. Лубенец Т. Г. *Педагогические беседы / Тимофей Лубенец, издание 2-е дополненное и переработаное. – С.-Петербург : изд. В. П. Луковникова, 1913.*

РЕЗЮМЕ

Антипин Е. Б. *Идеи детоцентризма в педагогических взглядах Тимофея Лубенца.*

В статье представлены результаты историко-педагогического поиска идей детоцентризма в теоретико-практическом наследии Тимофея Лубенца, которые звучат в унисон с личностно-ориентированной концепцией образования детей. Определены и обобщены ключевые идеи детоцентризма, а именно: ребенок – наивысшая ценность, подготовка ребенка к жизни, образование человека в широком смысле, обучение и воспитание в труде. Изучение теоретических трудов и практики педагогической деятельности Тимофея Лубенца дало возможность сделать вывод о современности идей детоцентризма, поскольку современное дошкольное и начальное образование требует переосмысления и развития обучения и воспитания, ориентированных на ребенка, его интересы, требования.

Ключевые слова: *детоцентризм, образование, дети дошкольного и младшего школьного возраста, начальная школа, трудовое воспитание, подготовка ребенка к труду в обществе.*

SUMMARY

Antypin Y. *Ideas of child-oriented in pedagogical views of Tymofiy Lubenets.*

The article presents the results of historical and pedagogical studies of the ideas of child-oriented in Tymofiy Lubenets's theoretical and practical heritage. These ideas are in unison to the individual-oriented concept of child education. The subject of «child-oriented» we consider as orientation in educational process to the interests and needs of every single child. However, the article does not constitute scientific research on formation and development of the concept of child-centrism. This concept is used in the article as saying generally employed, which does not require to be confirmed by the research on its formation.

The aim of the article is the highlighting the results of historical and pedagogical analysis of contribution of Tymofiy Lubenets, in particular his ideas of child-oriented to the pedagogical theory and practice of child education in the end of XIX – the beginning of XX century. During the preparation of the article we studied some problems, that performed at works of contemporary Ukrainian scientists, which became the basis of the study exactly the ideas of child-oriented in pedagogical heritage of Tymofiy Grigorovich Lubenets. We study the heritage of Tymofiy Lubenets because of his huge contribution to the theory and practice of education in the end of XIX – the beginning of XX century and because of actualization of this problem in contemporary educational area that is based on individual-oriented approach.

The author found and generalized the key ideas of child-oriented, namely: child is the highest value, preparing the child for life in the society, education of person in the broadest sense, training and education in labor activity. Separation of these ideas is based on the analysis and synthesis of the creative heritage of outstanding teachers, which is an inexhaustible source for modern scholars in the field of pedagogy. The study of theoretical work and everyday practice of Tymofiy Lubenets enabled to conclude the modernity of child-oriented ideas, as a modern pre-school and primary education needs rethinking and development of training and education oriented on child's interests and needs.

The prospects for further research on the preparation of future teachers to implement the principle of child-oriented and development of content and methods of training and education of children on the basis of child-oriented are proposed.

Key words: *child-oriented, education, preschool and primary school children, preschool, primary school, labor education, preparation of children for the work in the society.*